

ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНИЦТВА СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У ПРАЦЯХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (20–30-ті рр. ХХ ст.)

С. Р. Оленич

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

olenych.sr@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9198-3043>

Ключові слова: гімназії, середні школи, українська історіографія, Східна Галичина.

У статі аналізуються дослідження українських вчених 20–30-х рр. ХХ ст. з історії середньої освіти в Східній Галичині, виокремити провідну тематику, з'ясувати здобутки і визначити недоліки їхніх напрацювань. Встановлено, що історіографія історії середньої освіти Східної Галичини представлена незначною кількістю праць українських педагогів. Ще на початку ХХ ст. в українських істориків визріла думка про необхідність написання синтезу з історії українського шкільництва, про що, зокрема, вів мову Степан Томашівський у 1909 р. На той час уже були певні напрацювання у цьому напрямі, оскільки з'явилася праця Ф. Свистуна, Е. Харкевича, С. Томашівського, С. Голінського, В. Щурата, М. Возняка, З. Култиса, А. Алиськевича тощо. Однак, на жаль, це завдання, яке визріло в результаті історіографічного аналізу, так і не було реалізоване українськими дослідниками у міжвоєнний період (за винятком невеликих статей А. Андроховича та О. Макарушки). Загалом учені (І. Крип'якевич, А. Альськевич, А. Андрохович, В. Щурат, М. Возняк тощо) продовжували займатися історією освітніх інституцій. У цьому річці увагу українських вчених традиційно привертала увагу Львівська братська школа XVI – XVII ст. (яку трактували як середню), академічна гімназія у Львові, гімназія у Дрогобичі. Деякі студії були присвячені персоналіям, що мали стосунок до гімназійної освіти. На жаль, українські вчені оминали увагою єзуїтське та василіанське шкільництво краю (винятком була лише студія І. Крип'якевича про єзуїта-педагога А. Мокрського), а також польські гімназії. Дослідники також уникали тем пов'язаних зі шкільною політикою польських властей.

HISTORY OF SECONDARY SCHOOLS OF EASTERN GALICIA IN THE WORKS OF WESTERN UKRAINIAN SCHOLARSHIPS OF THE INTERWAR PERIOD (20s – 30s of the 20th century)

S. R. Olenych

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Keywords: gymnasiums, secondary schools, Ukrainian historiography, Eastern Galicia.

The article analyzes the research of Ukrainian scientists in the 20s and 30s of the 20th century from the history of secondary education in Eastern Galicia, to single out the leading topics, to find out the achievements and to identify the shortcomings of their efforts. It has been established that the historiography of the history of secondary education in Eastern Galicia is represented by a small number of works by Ukrainian teachers. Even at the beginning of the 20th century. Ukrainian historians have matured the idea of the need to write a synthesis of the history of Ukrainian schooling, which, in particular, was discussed by Stepan Tomashivskyi in 1909. At that time, there were already some developments in this direction, as the works of F. Svystun, E. Kharkevich appeared, S. Tomashivskyi, S. Golinskyi, V. Shchurat, M. Wozniak,

Z. Kultys, A. Alyskevich, etc. However, unfortunately, this task, which matured as a result of historiographical analysis, was never implemented by Ukrainian researchers in the interwar period (with the exception of small articles by A. Androhovych and O. Makarushka). In general, scientists (I. Krypyakevich, A. Alskevich, A. Androhovych, V. Shchurat, M. Wozniak, etc.) continued to study the history of educational institutions. The Lviv Fraternal School of the 16th – 17th centuries traditionally attracted the attention of Ukrainian scientists in this river (which was interpreted as secondary school), academic gymnasium in Lviv, gymnasium in Drohobych. Some studios were devoted to personalities related to gymnasium education. Unfortunately, Ukrainian scholars ignored the Jesuit and Basilian schools of the region (the only exception was the study of I. Krypyakevich about the Jesuit teacher A. Mokrskyi), as well as Polish gymnasiums. The researchers also avoided topics related to the school policy of the Polish authorities.

Історіографія історії освіти Східної Галичини формувалася упродовж XIX – XX ст., і на сьогодні репрезентується сотнями й сонями наукових студій. У такому масштабному комплексі історичних праць, вдаючись до типологічної класифікації, можна виокремити історичні студії, присвячені початковому, середньому, фаховому і вищому шкільництву, а також біографіям освітніх діячів. Усі ці публікації потребують історіографічного аналізу, зокрема у рамках заявленого групування. Оскільки ж увагу українських дослідників часто привертала минушина середньої (колегіатської, гімназійної) освіти Східної Галичини, то їхні праці, безумовно, потребують належного історіографічного аналізу.

У контексті історичних та історико-педагогічних досліджень сучасні науковці вдавалися й до характеристики наявної історіографічної бази, що бачимо у працях І. Курляк¹, В. Стинської², С. Пахолківа³, Л. Шологон⁴, М. Галіва⁵ та інших учених. На жаль, деякі праці зарубіжних і українських вчених не відзначаються широким окресленням історіо-

графічних напрацювань (наприклад, спільна стаття американського дослідника М. Кемпбела та українського науковця О. Совгаря⁶). На сьогодні немає цілісного історіографічного дослідження праць українських вчених 20–30-х рр. XX ст. з історії середньої освіти в Східній Галичині.

Мета статті – проаналізувати дослідження українських вчених 20–30-х рр. XX ст. з історії середньої освіти в Східній Галичині, виокремити провідну тематику, з'ясувати здобутки і визначити недоліки їхніх напрацювань.

Історія середнього шкільництва Східної Галичини представлена у студіях українських дослідників А. Альськевича, А. Андроховича, І. Крип'якевича, О. Макарушки, В. Щурата та ін. Однією з найдавніших українських освітніх інституцій на теренах Галичини була Львівська братська школа XVI – XVIII ст., яка привертала увагу вітчизняних істориків освіти. У 1926 р. історик Іван Крип'якевич опублікував статтю «Львівська братська школа XVI – XVII в. З нагоди 340 роковин заснування 1586 – 1926». Дослідник трактував зазначену інституцію як середню школу, наголосивши, що у певний період у ній викладали вільні мистецтва до поетики і риторики включно⁷. Зауваживши занепад Львівської братської школи у другій половині XVII ст., дослідник, попри все, наголосив, що вона «все таки залишилася на рівні середнього типу»⁸. Відзначимо, що через 10 років у науково-популярній статті «350-ліття середньої школи у Львові»⁹

¹ Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1886–1918). Львів, 1997. 222 с.; Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX ст.). Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. 328 с.

² Стинська В.В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.): монографія. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 205 с.

³ Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації / Святослав Пахолків / З німецької переклала Христина Николин. Львів: ЛА «Піраміда», 2014. 612 с.

⁴ Шологон Л. Стан української початкової та середньої освіти в Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.) // Галичина. Науковий і культурно-освітній краєзнавчий часопис. 2004. № 10. С. 87–92.

⁵ Галів М. Український історико-педагогічний наратив (середина XIX – кінець XX ст.): епістемологічні засади. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2018. 614 с.

⁶ Campbell M., Sovhar O.M. System of Education in Galicia at the end of the XIX-th – beginning of the XX-th centuries // Молодий вчений. 2016. № 1 (28). Ч. 2. С. 70–74.

⁷ Крип'якевич І. Львівська братська школа XVI – XVII в. З нагоди 340 роковин заснування 1586–1926 // Українська школа: видання т-ва «Учительська громада» у Львові. 1926. Т. I (XXXV). Зш. 17–18 (59–60). С. 1–2.

⁸ Там само. С. 10.

⁹ Крип'якевич І. 350-ліття середньої школи у Львові // Життя

український історик знову акцентував на тому, що школа Успенського братства забезпечувала освіту середнього рівня.

На нашу думку, попри позитивістсько-фактологічний стиль викладу, І. Крип'якевич продемонстрував в цій статті свої національно-політичні погляди. Так, він намагається підкреслити давність школи, історичну тяглість цього осередку освіти. Дослідник, акцентує на тому, що «руська» школа має у Львові давні традиції – перша згадка про неї 1536 р. (учений вважав, що школа Успенського братства веде свої витoki зі школи при церкві Богоявлення на Галицькому передмісті)¹⁰. І. Крип'якевич наголосив на тому, що польську мову в Успенській школі вивчали «мабуть тільки принагідно, для потреб щоденного життя». На його думку, всі вчителі школи були грецької віри і в більшості – українці¹¹. Таке підкреслення національної приналежності педагогів ранньомодерного освітнього закладу, на нашу думку, було виявом національних почувань автора.

У зазначеній статті І. Крип'якевич багато уваги присвячує шкільному повсякденню, описує умови життя учнів, особливо бідних, які перебували на утриманні братства, а також церковного дяка-вчителя. Розповідає про їхній одяг, харчування, обов'язки, проведення часу у будні дні і свята, участь у виставах. До слова, пізніше віну опублікував окрему статтю, присвячену історії повсякденного життя учнів Львівської братської школи¹². Дослідник робить спробу представити власну періодизацію історії Львівської братської школи, наголошуючи, що вона «перейшла в своїм розвитку ріжні етапи». Так, кінець XVI – початок XVII ст. називає часом розквіту школи. Проявом цього стало те, що школа «мала відразу добрих учителів» (Арсеній, брати Стефан і Лаврентій Зизанії, Кирило Транквіліон Ставровецький – «самі талановиті сили»), а також значне число учнів – каталог за 1586–1590 рр. подає імена 54 учнів. Помітними були й успіхи в навчанні, що доводить видання грецької граматики 1592 р. і написання панегірика на честь митрополита Михайла Рогози 1591 р. Значним був попит на учнів школи як вчителів для інших шкіл (Перемишль, Вільно, Берестя)¹³. Надалі історик зауважує, що «розвиток школи дещо спинився», маючи на увазі боротьбу між братством і

єпископом Гедеоном Балабаном. Відтак говорить про піднесення, бо 1602 р. єпископ помирився з братством і знову прийшли «ліпші учителі» (грек Кассаніда і Борецький, потім Сильвестр Косів та Іван Козловський – «вихованці західних шкіл, що підняли науку грецької і латинської мови та утримали школу на попереднім високім рівні». Занепад школи дослідник датує серединою XVII ст. у зв'язку з козацькими війнами¹⁴.

Ще однією науковою працею І. Крип'якевича, яка мала прямий стосунок до історії середнього шкільництва в Галичині, була його стаття про Андрія Гонцеля Мокрського – учителя Богдана Хмельницького (1922)¹⁵. Дослідник обіперся на дедуктивне припущення М. Грушевського, що Б. Хмельницький не навчався в Києві, а скоріш за все здобував освіту в єзуїтських колегіях Львова чи Ярослава (з огляду на контакти між гетьманом і єзуїтом А. Мокрським). Для підкріплення цієї гіпотези І. Крип'якевич додає ще один аргумент на користь того, що гетьман в юнацькі роки не навчався в київських школах. Йдеться про те, що 27 травня 1654 р. Б. Хмельницький і 29 травня того ж року І. Виговський написали листа цареві, якими передавали в опіку київські братські школи. Обидва листи дуже схожі – писані у гетьманській військовій канцелярії, але у листі Виговського згадується, що він навчався в братських школах, а в листі Хмельницького про це немає мови (якби Богдан й справді навчався в Києві, то неодмінно згадав би про це у своєму листі, як це зробив Виговський)¹⁶.

Загалом зазначена стаття І. Крип'якевича має біографічний характер: більшість нарративу присвячено А. Мокрському і лише наприкінці наведено певний матеріал з історії Львівської колегії першої половини XVII ст., де єзуїт викладав поетику і риторику. Намагаючись довести, що Б. Хмельницький навчався саме у Львівській єзуїтській колегії, дослідник наводить витяг з хроніки Тшемешненського монастиря, де на схилі віку перебував А. Мокрський, в якій прямо вказано, що саме А. Мокрський навчав молодого Богдана у школах Львівської колегії. Ця хроніка була доволі пізнім джерелом, однак І. Крип'якевич відстоює її достовірність¹⁷. Крім того, історик пропонує такий дедуктивний аргумент: з оповідань польського

і знання. 1936. Ч. 10 (109). С. 281–282.

¹⁰ Крип'якевич І. Львівська братська школа. С. 1.

¹¹ Там само. С. 3, 7.

¹² Крип'якевич І. Дещо зі звичаїв у Львівській школі та бурсі // Життя і знання. 1934. № 6 (81). С. 168–169.

¹³ Крип'якевич І. Львівська братська школа. С. 9.

¹⁴ Там само. С. 9–10.

¹⁵ Крип'якевич І. Учитель Богдана Хмельницького (Андрій Гонцель Мокрський) // Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Львів, 1922. Т. СXXXIII. С. 27–38.

¹⁶ Там само. С. 28 прим.

¹⁷ Там само. С. 29, 34.

хроніста В. Коховського відомо, що батько Богдана – Михайло Хмельницький був спершу слугою гетьмана Станіслава Жолкевського, а коли той у 1605 р. видав свою дочку Софію заміж за Яна Даниловича, він перейшов з двором молоді до Олеська. З єзуїтських джерел відомо, що С. Жолкевський був протектором єзуїтів, опікувався Львівською колегією, за що ченці Товариства Ісуса славили його промовами і діалогами як свого фундатора. На думку І. Крип'якевича, при таких близьких відносинах С. Жолкевського до єзуїтів «не буде неправдоподібним здогад», що саме він схилив свого слугу Михайла Хмельницького віддати Богдана до єзуїтської школи у Львові¹⁸. Надалі історик висловлює припущення, що Б. Хмельницький почав навчання у Львові мабуть одразу після відкриття там колегії у 1608 р. бо мав вже 13–14 років – «літа, у яких саме час було іти до середньої школи»¹⁹. Крім того, І. Крип'якевич, висуває ще один гіпотетичний аргумент на користь того, що Б. Хмельницький провів молоді саме літа у Львові, бо ж і 1648 р., і 1655 р. «він пощадив місто», а це частково «було проявом тих симпатій до Львова, які залишилися в його душі вже від шкільних часів»²⁰.

Говорячи про вчителів Львівської єзуїтської колегії першої половини XVII ст., І. Крип'якевич зауважує їхню ерудицію й наводить приклад А. Мокрського, котрий у своїх творах, які дійшли до нашого часу, згадував і цитував Святе Письмо старого та нового заповіту, грецьких авторів Геродота, Ксенофонта, Ісократу, Менандра, Павсанія, Плутарха, римських – Салюстія, Лівія, Горація, Овідія, Тацита, Ювеналіса, Светонія, отців церкви, багатьох західноєвропейських письменників XVI–XVII ст., польських істориків Меховіта і Стрийковського²¹. Дослідник, на основі праць А. Мокрського, характеризує його погляди про шляхетську рівність і антисхизматичкі візії, однак робить не зовсім виправдане припущення, що єзуїт ділився цими поглядами зі своїми учнями, а тому вони могли вплинути на Б. Хмельницького.

Тематику історії Львівської братської школи продовжив Михайло Возняк у 1936 р. з нагоди 350-ї річниці її утворення цього освітнього осередку²². Дослідник вказав на поширеність елементар-

ної освіти на Русі (згадав давно відоме повідомлення протестантського письменника П. Одербона за 1581 р.), однак школу Успенського братства у Львові він вважав інституцією, яка давала освіту вищого рівня. Передусім, він наводить приклад укладення і видання підручника грецької мови «Адельфотес». Автором, безумовно був Арсеній Еласонський (наприкінці підручника розміщено його монограму). Однак М. Возняк зауважує: Арсеній покинув Львів у 1588 р., тож граматику продовжувала готуватися і друкуватися за його відсутності. Цю працю здійснювали учні Львівської братської школи, які, на думку М. Возняка, повинні були мати досить добрі знання, щоб здійснювати переклад з грецької на церковно-слов'янську мову. «Міркування цього роду ведуть до здогади, що в Арсенія були студенти, що в якійсь іншій школі почали свою науку, а в братській школі доповнювали її до ступеня, що могли з спудеїв стати дидактами не тільки львівської, але й інших братських і єпископських шкіл»²³, – писав учений.

З-поміж іншого, М. Возняк багато уваги присвятив Статутові братської школи, ролі єпископа Г. Балабана у заснуванні школи, монопольному становищу братської школи щодо інших шкіл православних шкіл у Львові. Водночас учений виокремив низку проблем, які, на його переконання, потребують наукового розв'язання: відсутність монографії про життя і діяльність єпископа Г. Балабана, а також студія про історію освітньої діяльності Львівського братства²⁴.

Традиційно значну увагу дослідники присвячували академічній гімназії у Львові як першому світському закладу середньої освіти з українською мовою навчання в Галичині. Так, А. Андрохович у 1925 р. вів мову про заснування й діяльність академічної гімназії як органічної частини Львівського університету у 1774–1848 рр. Дослідник спирається на значну джерельну базу, хоч і наголошує, що архів академічної гімназії згорів 2 листопада 1848 р. під час «бомбардування» Львова австрійськими військами, а гімназійний архів, який формувався після 1848 р., також був майже цілковито знищений під час Першої світової війни. Тож автору довелося використовувати не безпосередні, а другорядні джерела, через що, на жаль, «чимало замітних рисів зі шкільного побуту академічної гімназії пішло в забуття»²⁵.

¹⁸ Там само. С. 34.

¹⁹ Там само. С. 35.

²⁰ Там само. С. 38.

²¹ Там само. С. 35.

²² Возняк М. Школа Успенського Братства у Львові (У 350-ліття її повстання) // Шлях виховання й навчання. Тримісячник. Орган «Взаємної Помочі Українського Вчителства». Львів, 1936. Кн. 3. С. 129–147.

²³ Там само. С. 136–137.

²⁴ Там само. С. 147.

²⁵ Андрохович А. Із минулого академічної гімназії у Львові // Українська школа: видання т-ва «Учительська громада» у Львові. 1925. Т. III (XXXIV). 3ш. 7–9 (49–51). С. 15.

Історик А. Андрохович відзначив, що один із попередніх дослідників історії академічної гімназії Е. Харкевич помилково пов'язав академічну гімназію з львівською колонією Ягелонської академії²⁶. На думку ж А. Андроховича, «...фактично, а не *de iure* тільки та гімназія, а не університет, може уходити за одну спадкоємицю колишньої академії Єзуїтів ім. кор. Івана Казимира у Львові»²⁷. Відзначимо, що таке твердження дещо підважувало думку польського історика Л. Фінкеля, який ще наприкінці XIX ст. доводив пряму спадкоємність між єзуїтською колегією/академією і йосифінським університетом у Львові. З іншого боку, твердження А. Андроховича підважувало й міркування українського дослідника Б. Барвінського, який заперечував зв'язок між єзуїтською колегією й утвореним у 1784 р. Львівським університетом. Відомо, що академічна гімназія була структурною частиною Львівського університету, тож коли визнати її спадкоємицею єзуїтської колегії, то можна провести певну генетичну лінію і між єзуїтською колегією та йосифінським університетом.

У статті А. Андроховича використано історико-генетичний метод. Автор початково описує історію єзуїтської гімназії 1591–1773 рр., потім – створення на її базі терезіанської гімназії 1774–1884 рр., відтак веде мову про академічну гімназію при Львівському університеті 1784–1848 рр. (у 1805–1817 рр. при ліцеї). Дослідник виявляє свій скептицизм щодо існування єзуїтської академії у Львові, зауваживши про «вилудження титулу академії 1661 р., ніколи легально не признаної», незаконність існування академію від 1661 до 1773 рр. Попри все, дослідник визнає, що в єзуїтській колегії були запроваджені вищі студії – філософію з 1613 р. і теологію з 1633 р. При цьому він оминає своєю увагою ці структури й аналізує лише історію гімназії (граматичні класи і «гуманіора» – класи поетики і риторики), бо «о гімназію нам тут головно ходить»²⁸. Відзначимо також й те, що А. Андрохович, окрім історичних періодів існування академічної гімназії подекуди виділяє й певні фази її розвитку. Так, пишучи про державну Терезіанську гімназію (1774–1784), він виокремлює дві фази: 1774–1776 рр. – освітній процес за «єзуїтським навчальним планом»; 1776–1784 рр. – освітній процес за навчальним планом Граціяна Маркса²⁹.

²⁶ Там само. С. 15.

²⁷ Там само. С. 16.

²⁸ Там само. С. 16.

²⁹ Там само. С. 17.

Проблематику історії академічної гімназії продовжив й видатний український учений, ректор Таємного українського університету у Львові, дійсний член НТШ Василь Щурат у статті «Івана Франко й тайні кружки в академ[ічній] гімназії у Львові» (1926). Стаття має археографічний характер, оскільки у ній опубліковано документ – промову гімназійного професора Олександра Борковського у грудні 1886 р. на захист учнів гімназії, яких обвинувачували у стосунках з соціалістами (зокрема І. Франком), виголошену під час учительської конференції у присутності представники Крайової шкільної ради³⁰. Опис обставин появи документу В. Щурат подає доволі літературно, бо змальовує страх директора Львівської академічної гімназії о. Василя Ільницького перед властями, оскільки в москвофільській пресі з'явилися повідомлення про прояви соціалізму та атеїзму учнів гімназії, а також зв'язок таємного гуртка учнів гімназії з І. Франком, М. Павликом та їхніми польськими товаришами. Аналізує В. Щурат і єдину працю, яка висвітлювала цю подію, а саме публікацію Осипа Маковей «Історія одної студентської громади» (1912), наголосивши, що автор подав «доволі багатий матеріал, без якого внутрішнього життя акад[емічної] гімназії в 1880-их рр. не збагнулось би». Проте В. Щурат вважає, що й цей матеріал є неповним і однобічним, й вказує не лише те, що знав О. Маковей як колишній студент цієї гімназії, але й те, що він не знав³¹.

Цікавою видається думка В. Щурата про мотиви професора О. Борковського. Дослідник говорить про захисників молоді (О. Борковського, Ю. Романчука, Н. Вахнянина, Г. Цеглинського, М. Подолинського), зауважує їх приналежність до народовського табору, акцентує на їхніх противниках-москвофілах і подає історію з нападками на учнів, об'єднаних в таємний гурток культурно-освітнього спрямування, як «боротьбу двох галицьких політичних течій, керованих двома найзавзятішими представниками їх ... – о. Іваном Наумовичем і Ів. Франком». В. Щурат вважає, що вчителі-народовці з академічної гімназії в цій справі стали на сторону Франка, бо Наумович вже був втрачений для «національної справи», а Франка «можна було для неї ще зискати»³². В. Щурат запевняє, що у той час Франко за своїми поглядами і діяльністю набли-

³⁰ Щурат В. Іван Франко й тайні кружки в академ[ічній] гімназії у Львові // Українська школа: видання т-ва «Учительська громада» у Львові. 1926. Т. I (XXXV). Зш. 13–14 (55–56). С. 6–12.

³¹ Там само. С. 6.

³² Там само. С. 11.

жався до галицьких народоців. Відтак дослідник вказує, що О. Борковський і його товариші стали на захист захисту молоді не лише тому, що були педагогами й піклувалися про долю своїх учнів, але з огляду на свою національну позицію були зацікавлені у співпраці з І. Франком.

Серед досліджень історії освіти, написаних західноукраїнськими ученими в міжвоєнні роки, значне місце посідали зариси історії освітніх інституцій: окремих гімназій Східної Галичини. Так, А. Алиськевич у 1930–1931 рр. опублікував статтю з історії державної гімназії Дрогобича у часі ЗУНР (1918–1919). Відзначимо, що А. Алиськевич з грудня 1918 до травня 1919 р. був директором цієї гімназії, тож його публікація, безумовно, має меморійний характер, однак вона містить і дослідницькі елементи, оскільки автор послуговувався певної документальною базою, а саме офіційними документами та пресовими матеріалами, які йому вдалося вивезти з Дрогобича після окупації Східної Галичини польськими військами. Зокрема, він цитує документ Української національної ради Дрогобицького повіту, відповідно до якого його призначили директором гімназії 31 грудня 1918 р.³³

Відзначимо, що публікація автора є надзвичайно цінним історіографічним джерелом до історії зазначеного закладу освіти, тож сучасні дослідники активно використовують цю статтю у своїх напрацюваннях. А. Алиськевич детально описав заходи дирекції гімназії щодо організації навчального процесу, переведення його на українську мову, формування штату викладачів, виховну роботу з учнями тощо. Безумовно у статті помітні й національні оцінки автора, бо критично ставиться до учителів поляків, зокрема попереднього директора гімназії Я. Яроша. Водночас А. Алиськевич виявляє свої державницько-патріотичні погляди, упевнено говорить про українців як господарів у власній державі, веде мову про розвиток «нашої державної української гімназії в Дрогобичі за нашої влади»³⁴. Безумовно, твердження про «нашу владу» є проявом національно-політичної ідентичності автора.

На жаль, дослідники історії освіти не публікували синтетичних праць з історії середнього

шкільництва. Невеликий виняток становить праця відомого педагога і філолога О. Макарушки «До реформи середньої школи» (1930), яка містить історичний зарис розвитку середнього шкільництва в Галичині за часу прилучення краю до імперії Габсбургів. Щоправда, уся історична стратегія наративу О. Макарушки полягала у тому, щоб знайти історичну легітимацію для існування гімназій в класичному або гуманітарному вигляді й у восьмикласній структурі, бо саме такій гімназії в міжвоєнній Галичині загрожувало зникнення через реформу, яка розроблялася і зрештою була проведена 1932 р. Саме тому автор про стару гімназію відгукується з пієтетом як про «вельми заслужену публичну установу»³⁵.

Зариси до історії середнього шкільництва в Галичині XVIII–XIX ст. здійснив А. Андрохович у 1930 р.³⁶ Насправді його праця являє собою короткі, але насичені фактами описи окремих аспектів історії гімназійної освіти Галичини: 1) утворення бібліотек для вчителів і учнів; 2) просвітницька політика Йосифа II та реакція після його смерті; 3) приватні лекції (корепетиції) гімназійних учителів у 1774–1852 рр.; 4) дозволена урядом діяльність приватних (домашніх) учителів, які готували дітей до гімназійних іспитів; 5) інституювання ад'юнктів у галицьких гімназіях (1811–1856); 6) застосування такого методу заохочень учнів середніх шкіл як премії (нагороди) у 1781–1856 рр.; 7) бійки гімназистів з євреями. Як бачимо, А. Андрохович лише підійшов до спроби формування узагальненого нарису історії гімназійної освіти в Галичині, представивши лише певні історичні ескізи до минувшини середнього шкільництва краю. Автор доволі часто оперував матеріалами з історії Львівської академічної гімназії, а також використав напрацювання Ф. Свистуна з історії Жешувської гімназії та працю С. Томашівського з історії Бержанської гімназії, які були опубліковані наприкінці XIX – на початку XX ст.

Водночас історик окреслив суспільно-політичне становище галицьких земель у складі імперії Габсбургів й доволі різко охарактеризував негативний вплив австрійського просвітництва в краї. На його думку, австрійські правлячі кола «тремтіли перед усякою новою книжкою, щоби через неї не

³³ Алиськевич А. Державна гімназія в Дрогобичі за української влади ЗНР (від 31 грудня 1918 до 15 мая 1919). На основі урядових документів // Українська школа: часопис т-ва «Учительська громада» у Львові. 1930. Ч. 2. С. 2.

³⁴ Алиськевич А. Державна гімназія в Дрогобичі за української влади ЗНР (від 31 грудня 1918 до 15 мая 1919). На основі урядових документів // Українська школа: часопис т-ва «Учительська громада» у Львові. 1930. Ч. 3–4. С. 5, 11.

³⁵ Макарушка О. До реформи середньої школи // Українська школа: часопис т-ва «Учительська громада» у Львові. 1930. Ч. 2. С. 6–16; 1931. Ч. 1 і 2. С. 14–20.

³⁶ Андрохович А. Образки з історії середнього шкільництва в Галичині в XVIII і XIX ст. // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Львів, 1930. Т. С: Ювілейний збірник на пошану Акад. Кирила Студинського. ч. II: Праці історичні. С. 289–310.

діставалися західно-європейські свободолюбні кличі між населення, передусім молодь»³⁷. Критикує запровадження оплати за навчання в гімназіях, чим уряд стримав наплив синів убогих батьків до середніх, а відтак і вищих шкіл³⁸. Дослідник веде мову про заборону багатьох книг, навіть творів представників німецького романтизму Шіллера і Гете. Оцінюючи політику австрійських властей у галузі середньої освіти в Галичині, вчений зазначає: «Голод на книжку в молоді хотіло австрійське правління вбивати всякими заборонами й обмеженнями. Але, звісна річ, живої душі не закуєш у рамці сухого параграфу»³⁹.

Крім того, А. Андрохівич критично характеризує розпорядження австрійських властей 1816 р., відповідно до якого лише ті гімназії могли мати власні бібліотеки, які знаходилися в містах, де не було інших бібліотек (університетських, монастирських, колегіатських). Оскільки у Львові була університетська бібліотека, то академічна гімназія і друга львівська гімназія не могли мати власну бібліотеку. Дослідник підкреслив ненормальність такого становища: «обидві львівські гімназії, називані все взірцевими школами, а академічна гімназія, називана «alma mater gymnasiorum», опинилися від шк. року 1818/19 без бібліотеки в тім часі, як кожна гімназія на провінції діставала щороку досить значну підмогу на бібліотеку»⁴⁰. Лише в 1843 р. уряд надав певні кошти академічній гімназії на закупівлю книг, але до 1848 р. бібліотека «першої на цілу Галичину гімназії» складалася всього з 57 книжок. Такий стан історик називає «скандальним»⁴¹.

Серед праць українських вчених Східної Галичини з історії середнього шкільництва є й біографічні студії. Так, з приводу відходу у вічність гімназійного вчителя і директора Михайла Галушинського у львівському журналі «Шлях виховання і навчання» (1931) з'явилася стаття Івана Юцишина⁴². Стаття має сублімований характер і спрмована на певну героїзацію М. Галушинського. Для цього І. Юцишин використав такі мовні тропи: 1) єдність героя зі своїм народом; 2) довіра спільноти (народу, нації) та поважної громадської організації (йдеться про Товариство «Рідна Школа», яке запросило М. Галушинського на посаду директора своєї гімназії в

Рогатині) до героя; 3) самовіддана діяльність героя в освітній сфері, його служіння інтересам народу (так, автор зауважує: «Цю гімназію (в Рогатині. – Авт.) підніс він до гідности зразку педагогічних, дидактично-методичних та організаційних вимог. Як директор гімназії «Рідної Школи» в Рогатині пірнув цілою своєю душею й почуваннями у вир виховно-освітньої праці серед народних мас і довів своїм хистом та витривалістю до заснування в Черчі «Селянського Університету» (вищі загально-освітні курси)»⁴³); 4) служіння героя великій ідеї (І. Юцишин зазначає, що М. Галушинський приніс себе в жертву «високій новітній демократичній ідеї – виховання й освіти найширших народних мас»⁴⁴). З іншого боку, автор наголосив на передчасності об'єктивної оцінки досягнень і творчості М. Галушинського, вказавши на брак джерельної бази: не зібрані ще спогади про нього його найближчих товаришів і співробітників, не впорядкована уся його літературна, наукова спадщина.

Підсумовуючи, зауважимо, що історіографія історії середньої освіти Східної Галичини представлена незначною кількістю праць українських педагогів. Ще на початку ХХ ст. в українських істориків визріла думка про необхідність написання синтезу з історії українського шкільництва, про що, зокрема, вів мову Степан Томашівський у 1909 р.⁴⁵ На той час уже були певні напрацювання у цьому напрямі, оскільки з'явилася праця Ф. Свистуна про історію гімназій у Жешуві⁴⁶, студія Е. Харкевича з минувшини академічної гімназії⁴⁷, дослідження С. Томашівського про Бережанську гімназію⁴⁸, С. Голіньського – Перемишльську гімназію⁴⁹,

⁴³ Там само. С. 283.

⁴⁴ Там само. С. 283.

⁴⁵ Томашівський С. З історії державної середньої школи в Галичині // Наша школа. Науково-педагогічний журнал. Львів, 1909. Кн. I–II. С. 11–13.

⁴⁶ Swistun F. Kronika Gimnazjum Rzeszowskiego // Sprawozdanie Dyrekcyi c.k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1885/6. Rzeszyw: Nakładem Dyrekcyi c.k. Wyższego Gimnazjum Rzeszowskiego, 1886. S. 4–49.

⁴⁷ Харкевич Е. Хроніка львівської академічної гімназії // Учитель. Орган Руского Тов. Педагогічного. Львів, 1901. Ч. 15–16. С. 225–243; Ч. 17. С. 257–265; Ч. 18. С. 273–277.

⁴⁸ Tomaszewski S. Pogląd na rozwój Gimnazjum Brzeżańskiego (1789–1905). Część pierwsza // Sprawozdanie dyrekcyi c.k. Gimnazjum wyższego w Brzeżanach za rok szkolny 1905. Brzeżany: Nakładem funduszu szkolnego, 1905. S. 3–62; Tomaszewski S. Pogląd na rozwój Gimnazjum Brzeżańskiego (1789–1905). Część druga // Sprawozdanie dyrekcyi c.k. Gimnazjum wyższego w Brzeżanach za rok szkolny 1906. Brzeżany: Nakładem funduszu szkolnego, 1906. S. 63–105.

⁴⁹ Goliński S. Historia Gimnazjum Przemyskiego. Przemyśl: Drukiem Jyzefa Styfięgo, 1894. 170 s.

³⁷ Там само. С. 289.

³⁸ Там само. С. 308.

³⁹ Там само. С. 294.

⁴⁰ Там само. С. 291.

⁴¹ Там само. С. 291–292.

⁴² Юцишин І. Михайло Галушинський – український андрагог // Шлях виховання і навчання. Педагогічно-методичний місячник. Львів, 1931. Ч. 8. С. 282–284.

В. Щурата – гімназію в Збаражі⁵⁰, М. Возняка – Самбірську гімназію⁵¹, З. Култиса – гімназію в Дрогобичі⁵², А. Аліськевича – Перемишльську українську гімназію⁵³ тощо. Однак, на жаль, це завдання, яке

⁵⁰ Щурат В. Незнана гімназія в Збаражі // Наша школа. Науково-педагогічний журнал. Львів, 1913. Зш. 1. С. 18–28.

⁵¹ Возняк М. З заходів коло ручини в самбірській гімназії в 1849 і 1850 рр. // Наша школа. Науково-педагогічна часопись. Львів, 1913. № 4–5. С. 217–233.

⁵² Kultys Z. Historia gimnazjum Drohobuskiego // Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1908. Drohobycz, 1908. 224 s.

⁵³ Аліськевич А. Розвиток ц.к. гімназії з руским викладовим язиком в Перемишлі в перших 25 літах її існування в статистичних таблицях (1889–1913) // Звіт дирекції ц.к. гімназії з рускою викладовою мовою в Перемишлі за шкільний рік 1912/1913. Перемишль: Накладом наукового фонду; 3 друкарні гр. кат. Капітули, 1913. С. 6–32.

визріло в результаті історіографічного аналізу, так і не було реалізоване українськими дослідниками у міжвоєнний період. Загалом вони продовжували займатися історією освітніх інституцій. У цьому річизі увагу українських вчених традиційно привертала увагу Львівська братська школа XVI–XVII ст. (яку трактували як середню), академічна гімназія у Львові, гімназія у Дрогобичі. Деякі студії були присвячені персоналіям, що мали стосунок до гімназійної освіти. На жаль, українські вчені оминали увагою єзуїтське та василіанське шкільництво краю (винятком була лише студія І. Крип'якевича про єзуїта-педагога А. Мокрського), а також польські гімназії. Дослідники також уникали тем пов'язаних зі шкільною політикою польських властей.

References

Alyshevych A. Derzhavna himnaziia v Drohobychi za ukrainskoi vlady ZNR (vid 31 hrudnia 1918 do 15 maia 1919). Na osnovi uradovykh dokumentiv // Ukrainska shkola: chasopys t-va «Uchytelska hromada» u Lvovi. 1930. Ch. 2. S. 1–5; Ch. 3 i 4. S. 1–11; 1931. Ch. 1 i 2. S. 3–14.

Alyshevych A. Rozvytok ts.k. gimnazii z ruskym vykladovym yazykom v Peremyshly v pershykh 25 litakh yei istnovania v statystychnykh tablytsiakh (1889–1913) // Zvit dyrekcii ts.k. gimnazii z ruskoiu vykladovoiu movoiu v Peremyshly za shkilnyi rik 1912/1913. Peremyshl: Nakladom naukovofo fondu; Z drukarni hr. kat. Kapituły, 1913. S. 6–32.

Androkhovych A. Iz mynuloho akademichnoi gimnazii u Lvovi // Ukrainska shkola: vydannia t-va «Uchytelska hromada» u Lvovi. 1925. T. III (XXXIV). Zsh. 7–9 (49–51). S. 15–23.

Androkhovych A. Obrazky z istorii serednoho shkilnytstva v Halychyni v XVIII i XIX st. // Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka. Lviv, 1930. T. C: Yuvileinyi zbirnyk na poshanu Akad. Kyryla Studynskoho. Ch. II: Pratsi istorychni. S. 289–310.

Vozniak M. Z zakhodiv kolo rushchyny v sambirskii gimnazii v 1849 i 1850 rr. // Nasha shkola. Naukovo-pedagogichna chasopys. Lviv, 1913. № 4–5. S. 217–233.

Vozniak M. Shkola Uspenskoho Bratstva u Lvovi (U 350-littia yii povstannia) // Shliakh vykhovannia y navchannia. Trymisiachnyk. Orhan «Vzaimnoi Pomochi Ukrainskoho Vchytelstva». Lviv, 1936. Kn. 3. S. 129–147.

Haliv M. Ukrainnyi istoryko-pedahohichni naratyv (seredyna XIX – kinets XX st.): epistemolohichni zasady. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychi viddil DDPU imeni Ivana Franka, 2018. 614 s.

Krypiakevych I. 350-littia serednoi shkoly u Lvovi // Zhyttia i znannia. 1936. Ch. 10 (109). S. 281–282.

Krypiakevych I. Deshcho zi zvychaiv u Lvivskii shkoli ta bursi // Zhyttia i znannia. 1934. № 6 (81). S. 168–169.

Krypiakevych I. Lvivska bratska shkola XVI – XVII v. Z nahody 340 rokovyn zasnovannia 1586–1926 // Ukrainska shkola: vydannia t-va «Uchytelska hromada» u Lvovi. 1926. T. I (XXXV). Zsh. 17–18 (59–60). S. 1–10.

Krypiakevych I. Uchytel Bohdana Khmelnytskoho (Andrii Hontsel Mokrskiy) // Zapysky Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka. Lviv, 1922. T. SXXXIII. S. 27–38.

Kurliak I. Klasychna osvita na zakhidnoukrainskykh zemliakh (XIX – persha polovyna XX st.). Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2000. 328 s.

Kurliak I. Ukrainka himnaziina osvita u Halychyni (1886–1918). Lviv, 1997. 222 s.

Makarushka O. Do reformy serednoi shkoly // Ukrainska shkola: chasopys t-va «Uchytelska hromada» u Lvovi. 1930. Ch. 2. S. 6–16; 1931. Ch. 1 i 2. S. 14–20.

Pakholkiv S. Ukrainka inteligentsiia u Habsburzkii Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiia natsii / Z nimetskoii perekhlala Khrystyna Nykolyn. Lviv: LA «Piramida», 2014. 612 s.

Stynska V.V. Systema shkilnytstva v Halychyni (kinets XIX – pochatok XX st.): monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Hostynets, 2007. 205 s.

Tomashivskiy S. Z istorii derzhavnoi serednoi shkoly v Halychyni // Nasha shkola. Naukovo-pedagogichni zhurnal. Lviv, 1909. Kn. I–II. S. 11–13.

Kharkevych E. Khronika lvivskoi akademichnoi gimnazii // Uchytel. Organ Ruskoho Tov. Pedagogichnoho. Lviv, 1901. Ch. 15–16. S. 225–243; Ch. 17. S. 257–265; Ch. 18. S. 273–277.

Sholohon L. Stan ukraińskiej pochatkovej ta serednoi osvity v Halychyni (druha polovyna XIX – pochatok XX st.) // Halychyna. Naukovi i kulturno-osvitnii kraieznavchy chasopys. 2004. № 10. S. 87–92.

Shchurat V. Ivan Franko y taini kruzhky v akadem[ichnii] gimnazii u Lvovi // Ukrainska shkola: vydannia t-va «Uchytelska hromada» u Lvovi. 1926. T. I (XXXV). Zsh. 13–14 (55–56). S. 6–12.

Shchurat V. Neznana himnaziia v Zbarazhy // Nasha shkola. Naukovo-pedagogichnyi zhurnal. Lviv, 1913. Zsh. 1. S. 18–28.

Iushchyshyn I. Mykhailo Halushchynskyi – ukrainskyi andrahoh // Shliakh vykhovannia i navchannia. Pedagogichno-metodychni misiachnyk. Lviv, 1931. Ch. 8. S. 282–284.

Campbell M., Sovhar O.M. System of Education in Galicia at the end of the XIX-th – beginning of the XX-th centuries // Molodyi vchenyi. 2016. № 1 (28). Ch. 2. S. 70–74.

Goliński S. Historia Gimnazjum Przemyskiego. Przemyśl: Drukiem Jozefa Styfiiego, 1894. 170 s.

Kultys Z. Historia gimnazjum Drohobyckiego // Sprawozdanie dyrekcji c. k. gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1908. Drohobycz, 1908. 224 s.

Swistun F. Kronika Gimnazjum Rzeszowskiego // Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za rok szkolny 1885/6. Rzeszow: Nakładem Dyrekcji c.k. Wyższego Gimnazjum Rzeszowskiego, 1886. S. 4–49.

Tomaszewski S. Pogląd na rozwój Gimnazjum Brzeżańskiego (1789–1905). Część pierwsza // Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum wyższego w Brzeżanach za rok szkolny 1905. Brzeżany: Nakładem funduszu szkolnego, 1905. S. 3–62.

Tomaszewski S. Pogląd na rozwój Gimnazjum Brzeżańskiego (1789–1905). Część druga // Sprawozdanie dyrekcji c.k. Gimnazjum wyższego w Brzeżanach za rok szkolny 1906. Brzeżany: Nakładem funduszu szkolnego, 1906. S. 63–105.